

Exploring the Vision of Urban Development Programs with the Participation of Children: the case study of Revision of the Comprehensive Plan of Tehran Metropolis

Mohammad Javad Khosravipoor¹, Bahare Bahra²✉, Shahrzad Bakhshi³, Reyhane Asadi⁴

1. Faculty of Technology and Engineering, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: Javad.Khosravipoor@gmail.com

2. (Corresponding Author) Department of Urban Engineering, Faculty of Art and Architecture, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Email: baharebahra@modares.ac.ir

3. Department of Urban Engineering, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: Bakhshi.Shahrzad@gmail.com

4. Department of Urban Engineering, Faculty of Architecture and Urban Planning, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Email: Assadi68@gmail.com

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Received:

31 July 2024

Received in revised form:

6 October 2024

Accepted:

23 November 2024

Available online:

27 December 2024

Keywords:

Participatory Visioning,
Comprehensive Plan of
Tehran,
Social Learning,
Children's Participation.

ABSTRACT

The topic of participation and social learning has garnered significant attention from urban planners today and plays a crucial role in the success of urban development projects. However, the role of children as a group of citizens has often been overlooked. This paper is based on a collaborative project between the steering and monitoring body of Tehran's urban development plans and an executive-research team. The project aimed to create opportunities for children's participation in the process of revising Tehran's comprehensive plan and to understand children's perspectives on their ideal Tehran. To this end, 100 students aged 10 to 11 participated, and group drawing techniques, semi-structured interviews, and focus groups were utilized for data collection. Thematic analysis was employed to analyze the collected data. The research findings indicate that despite children's limited knowledge of urban concepts, their attention to the main dimensions of urban development is broad. This attention can be categorized within social, physical, environmental, managerial, and economic dimensions, as well as the components of a vibrant, inclusive city with social cohesion, a city that fosters a sense of belonging among citizens, is connected to nature, conserves natural resources, has economic efficiency, is smart and up-to-date, possesses a diverse image, offers diverse physical structures and housing, and exhibits physical sustainability. One of the achievements of this executive-research endeavor is the establishment of a foundation for children's participation in envisioning urban development plans by the relevant authority. Alongside creating these platforms, leveraging these components and prioritizing them in the process of revising Tehran's comprehensive plan can be a fundamental step towards strengthening participatory dimensions and realizing a desirable Tehran from the citizens' perspective.

Citation: Khosravipoor, M. J., Bahra, B., Bakhshi, Sh., & Asadi, R. (2024). Exploring the Vision of Urban Development Programs with the Participation of Children: the case study of Revision of the Comprehensive Plan of Tehran Metropolis. *Journal of Sustainable City*, 7(4), 93-114.

<https://doi.org/10.22034/JSC.2025.479627.1807>

© The Author(s)

Publisher: Iranian Geography and Urban Planning Association.

This is an open access article under the CC BY NC license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Urban planning theories in today's world emphasize participation and humanization of plans more than in the past because participation is one of the requirements of urban life, and it is realized when every urban dweller feels responsible and becomes responsible and participatory citizens from typical urban dwellers. Therefore, participatory urban planning worldwide emphasizes institutionalizing citizens' presence in decision-making processes about cities. For this reason, urban designers and planners have increasingly noticed the topic of social participation and learning and its application in urban planning. It plays a significant role in the success and acceptability of urban development plans. In many cases, the role of children as a third of the world's citizen population has been neglected. In short, the reasons for the importance of children's participation include supporting the right of children to participate, increasing democratic processes and the need to fulfill legal responsibilities, improving relevant services and supporting children in local communities, more awareness of the urban environment and decision-making processes, and improving decision-making. Children's skills were mentioned, especially in relation to civic participation in society, promoting positive communication with society, increasing the sense of belonging to the city, and promoting empowerment to help children's self-esteem. This research seeks to answer the basic question:

-What are the characteristics of the desirable vision of Tehran city from the perspective of children that should be taken into consideration in the process of revising the comprehensive plan?

Methodology

The present article is prepared based on a joint project between the Tehran Urban Planning Agency and a ten-member executive-research team to create grounds for children's participation. In revising the comprehensive plan for Tehran 2016, we aimed to understand children's visions of their ideal city. To achieve this, we employed a multi-method approach that

included group discussions, focus groups, brainstorming sessions, and consensus-building among children. This process was based on semi-structured interviews and picture drawings, allowing us to actively involve children in creating a vision of their ideal Tehran. With this aim, 100 students in the age group of 10 to 11 years and the fourth grade of elementary school, including two groups of boys and two groups of girls, participated in the 8th district of Tehran in four workshops in six hours. The vision of Tehran is ideal because they depicted their views in groups of 4 to 6 people in a cooperative manner.

Results and discussion

Finally, outputs of text-painting-collage type were extracted; based on the review of the CDS and Ergon landscape models, one of the main and essential foundations of landscape creation is its partnership. In other words, it means "common and collective vision." Therefore, the children, in the form of focused groups and with the presence of a facilitator, note down the wishes and preferences of the children without shaping their ideas, and this illustrates the ideal vision of Tehran metropolis. Since one of the appropriate analytical techniques in qualitative research is thematic analysis, which can be used well to identify patterns in qualitative data, in this research, in order to extract the ideal vision of Tehran from the eyes of children, using thematic analysis method, It has been used in such a way that the data extracted from the implementation stage and the result of discussion in the focus groups have entered the process of thematic analysis and the Atlas.ti software. The research findings indicate that despite children's little knowledge of urban concepts, their attention to the main dimensions of urban development is broad, and they think about their city in the form of 5 social, physical, environmental, managerial, and economic dimensions. The children participating in this workshop are divided into 12 components, including a lively city, a welcoming city, a city with social cohesion, a city that inspires a sense of belonging among citizens, a city in connection with nature, a city that preserves natural

resources, an economically efficient city, a smart city, an up-to-date metropolis, a city with a diverse view and landscape, a city with diverse housing, and a city with physical stability have been implicitly taken into consideration. Having a "happy and lovable city," "technological progress," paying attention to "recreation and entertainment," and the proper condition of natural resources such as "proper condition of air, soil and water resources" are at the top of children's wishes for having a desirable city.

Conclusion

Benefiting from these components and giving priority to them in revising the comprehensive plan of Tehran can be considered a fundamental step in strengthening the participatory dimensions and realizing the desirable Tehran from the citizens' point of view. Considering children in this process can contribute to the sustainability of the city. In this way, the collaborative visioning workshop on the future of Tehran from the perspective of children has been in search of children's image of the future of Tehran city. This image is supposed to create a vision of the future development of a sustainable Tehran through the participation of future generations, along with many other images of other citizens about Tehran.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

واکاوی چشم‌انداز برنامه‌های توسعه شهری با مشارکت کودکان مطالعه موردی: بازنگری طرح جامع کلان‌شهر تهران

محمدجواد خسروی پور^۱، بهاره بهرا^۲✉، شهرزاد بخشی^۳، ریحانه اسدی^۴

- ۱- گروه مهندسی عمران، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Javad.Khosravipoor@gmail.com
۲- نویسنده مسئول، گروه مهندسی شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: BahareBahra@modares.ac.ir
۳- گروه مهندسی شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Bakhshi.Shahrzad@gmail.com
۴- گروه مهندسی شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: Assadi68@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	امروزه موضوع مشارکت و یادگیری اجتماعی موردتوجه شهرسازان قرار گرفته و نقش به‌سزایی در موفقیت طرح‌های توسعه شهری دارد، این در حالی است که در بسیاری از موارد نقش کودکان به‌عنوان گروهی از شهروندان، عموماً مورد غفلت بوده است. مقاله حاضر بر اساس یک طرح مشترک میان نهاد راهبری و پایش طرح‌های توسعه شهری تهران و یک تیم اجرایی - پژوهشی با هدف ایجاد زمینه‌های مشارکت کودکان در فرایند بازنگری طرح جامع شهر تهران و فهم چشم‌انداز کودکان درباره تهران مطلوبشان تهیه‌شده است. بدین منظور، با مشارکت ۱۰۰ دانش‌آموز در گروه سنی ۱۰ تا ۱۱ سال و بهره‌مندی از تکنیک‌های نقاشی گروهی، مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و گروه متمرکز برای جمع‌آوری داده‌ها و از روش تحلیل مضمون جهت تحلیل داده‌ها استفاده‌شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که با وجود دانش اندک کودکان پیرامون مفاهیم شهری، توجه آن‌ها به ابعاد اصلی توسعه شهری، گسترده بوده و در قالب ابعاد اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی، مدیریتی، اقتصادی و مؤلفه‌های شهر سرزنده، پذیرا، دارای انسجام اجتماعی، برانگیزاننده حس تعلق شهروندان، در پیوند با طبیعت، حافظ منابع طبیعی، دارای کارآمدی اقتصادی، هوشمند، روزآمد، دارای سیمای متنوع، دارای کالبد و مسکن متنوع و دارای پایداری کالبدی قابل‌طبقه‌بندی است. از دستاوردهای این کار اجرایی - پژوهشی می‌توان به بسترسازی مشارکت کودکان در چشم‌انداز سازی طرح‌های توسعه شهری، توسط سازمان مرجع اشاره نمود. در کنار ایجاد این بسترها، بهره‌مندی از مؤلفه‌ها و اولویت‌بخشی به آن‌ها در فرایند بازنگری طرح جامع شهر تهران می‌تواند گامی اساسی در راستای تقویت ابعاد مشارکتی و تحقق تهران مطلوب از دیدگاه شهروندان به شمار آید.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۴ تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۱۰/۰۸	
واژگان کلیدی: چشم‌انداز سازی مشارکتی، طرح جامع تهران، یادگیری اجتماعی، مشارکت کودکان.	

استناد: خسروی پور، محمدجواد؛ بهرا، بهاره؛ بخشی، شهرزاد و اسدی، ریحانه. (۱۴۰۳). واکاوی چشم‌انداز برنامه‌های توسعه شهری با مشارکت کودکان مطالعه موردی: بازنگری طرح جامع کلان‌شهر تهران. *مجله شهر پایدار*، ۷ (۴)، ۹۳-۱۱۴.

<http://doi.org/10.22034/JSC.2025.479627.1807>

مقدمه

نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری در جهان امروز، بیش از گذشته به مشارکت و انسانی شدن طرح‌ها تأکید دارد؛ از این رو شهرسازی مشارکتی در سرتاسر دنیا، بر نهادهای جدید حضور شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری درباره شهرها تأکید دارد. در برنامه‌ریزی نهادگرا، هدف برنامه‌ریزی، ایجاد ظرفیت نهادی است تا مردم بتوانند راه‌هایی برای زندگی هماهنگ و تقسیم قدرت پیدا کنند. در این دیدگاه، برنامه‌ریزان برای اینکه بتوانند بازیگران مؤثری باشند برای اجرایی شدن و مؤثر واقع شدن توصیه‌هایشان و تحقق‌پذیری طرح‌ها و برنامه‌هایشان، باید به ظرفیت‌سازی نهادی توجه کنند، که یکی از کارآمدترین شیوه‌های دستیابی به آن بهره‌مندی از روش‌های مشارکتی است. مشارکت واقعی، آگاهانه و مؤثر مردم در طرح‌های توسعه شهری در سایه وجود و حضور جدی گروه‌ها، نهادها و سازمان‌های جامعه مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد میسر است. نهادهایی که شهروندان را نسبت به حقوق، وظایف و تعهداتشان در برابر شهری که در آن سکونت دارند آگاه سازد (رجبی، ۱۳۹۰: ۱۱۳).

تمرکز روزافزون بر مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری، توجه به مشارکت کودکان را نیز افزایش داده است، اما کودکان همچنان در عمل، در فرایندهای برنامه‌ریزی به حاشیه رانده شده و دانش کمی در ارتباط با چگونگی مشارکت آن‌ها در فرایندهای برنامه‌ریزی وجود دارد (Ataol et al., 2019; Mansfield et al., 2021). چنین مطالعاتی نشان داده حتی از سن دو سالگی، اگر فرایندها به‌طور مناسب با سطح بلوغ و اشکال ارتباطی آن‌ها، تطبیق داده شود، کودکان می‌توانند نقش مهمی در برنامه‌ریزی شهری داشته باشند (Ergler et al., 2021; 2022; Freeman et al., 2017; Smith & Kotsanas, 2014). در فرایند تهیه طرح‌های توسعه شهری در ایران نیز، همچون سراسر جهان، دانش کمی در ارتباط با چگونگی مشارکت کودکان در تصمیم‌سازی‌ها به چشم می‌خورد. به این ترتیب خواست و ترجیحات آنان در ارتباط با شهرهایشان نادیده گرفته شده و این موضوع مسائلی همچون کاهش حس تعلق به شهرها، کاهش آگاهی درباره حق به شهر، عدم مسئولیت‌پذیری شهروندان، کاهش دانش فضایی و ارتباط با مکان، کاهش مشارکت مدنی و مسائل بسیاری را در پی داشته است. از همین رو یونیسف معتقد است که موانع شمول کودکان و شیوه‌های گنجاندن کودکان و نیازهایشان در برنامه‌ریزی شهری باید در دستور کار دولت‌ها قرار گیرد (Wilhelmsen et al., 2023).

در راستای ارتباط و پیوند کودکان و نوجوانان با شهر، آشنایی آن‌ها با مفاهیم و مهارت‌های مرتبط با امر توسعه و مدیریت شهری، در شهرهای ایران نیز در سال‌های اخیر به‌صورت پراکنده به برپایی برنامه‌هایی اقدام شده که به دلیل گستردگی مدیریتی، نبود عزم همه‌گیر و فقدان نگاه و برنامه‌های بلندمدت و آینده‌نگرانه، نافرجام مانده یا در دوره‌های پیاپی ادامه پیدا نکرده است. این واقعیت نشانگر آن است که مدیریت شهری به درک مناسبی از اهمیت و ضرورت چنین برنامه‌هایی رسیده، اما از سازوکارهای اجرایی، مدیریتی و مالی برای تحقق شایسته آن برخوردار نیست؛ این در حالی است که شهر تهران با توجه به استقرار ساختار مدیریتی قدرتمند و منسجم در بخش‌های متفاوت آن، از ظرفیت‌های کافی برای تحقق این ایده‌ها برخوردار بوده و می‌تواند بستر مناسبی را برای تداوم و تعالی جایگاه کودکان در فرآیند برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری فراهم سازد. از دیدگاه پژوهش حاضر، از جمله مهم‌ترین نمودهای شهر دوستدار کودک و حضور و مشارکت کودکان و نوجوانان در امور شهری، آگاهی آنان از روند چشم‌انداز سازی و برنامه‌ریزی برای شهرها و حضورشان در فرایندهای تصمیم‌گیری است؛ تا از سویی به لحاظ احساس تعلق و حس شهروندی، منجر به مشارکت باکیفیت‌تر باشد و از سوی دیگر به شکل‌گیری چشم‌اندازی تحقق‌پذیرتر انجامد. بنابراین، این پژوهش به دنبال دستیابی به دو هدف اصلی است. از یک سو توسعه عملی به‌عنوان یک ابزار برنامه‌ریزی، که تعهد به مشارکت کودکان در فرایندهای برنامه‌ریزی را افزایش دهد و از سوی دیگر، مشارکت عملی در یک پروژه تحقیقاتی، که هر دو این موضوعات در هم تنیده است. از جمله نوآوری‌های این

تحقیق می‌توان به درگیر کردن کودکان در فرایند تصمیم‌گیری برای شهرها، به‌صورت عملی اشاره نمود. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که چشم‌انداز مطلوب کودکان از آینده تهران چیست؟

مبانی نظری

برنامه‌ریزی شهری مشارکتی و یادگیری اجتماعی

از بنیادی‌ترین اندیشه‌های زیرساختی مشارکت، پذیرش اصل برابری در فرصت‌ها است (رجبی، ۱۳۹۰: ۱۱۳) و آنچه برای برنامه‌ریزان شهری الزامی می‌نماید، توجه به خواست تمامی افراد حاضر در جامعه و تلاش برای تسهیل مشارکت آن‌ها در فرایندهای تصمیم‌سازی است. به عقیده استروپ، دیدگاه‌های فلسفی در زمینه مشارکت در چهار دسته کلی طبقه‌بندی می‌شود: ۱. نظریه همراه ساختن^۱؛ ۲. نظریه مشورتی^۲؛ ۳. نظریه مدل یادگیری اجتماعی^۳ (Andrews & Herschel, 1996؛ رجبی ۱۳۹۰: ۱۰۶) و ۴. نظریه قدرت جامعه^۴ (Srtaub, 1974). طبق برنامه‌ریزی مشارکتی دیویداف، با آن که شرکت همه گروه‌های اجتماعی در روند برنامه‌ریزی ضروری است اما حضور گروه‌های اجتماعی محروم و کم اثر که از قدرت تصمیم‌گیری بی‌بهره بوده‌اند بسیار اثرگذار خواهد بود (Davidoff, 1965).

فریدمن نیز برنامه‌ریزی غیر اقلیدسی را دارای پنج ویژگی می‌داند: ۱. هنجاری بوده و ارزش‌های موردتوجه آن شامل دفاع از دموکراسی و اهمیت دادن به محرومان از قدرت است؛ ۲. نوآورانه است؛ ۳. سیاسی است و به گروه‌های صاحب نفع و بانفوذ توجه می‌کند؛ ۴. بده بستانی است و در آن، تجربه مردم عادی به یاری دانش کارشناسان می‌آید؛ ۵. بر یادگیری اجتماعی استوار است (Friedmann, 1995; Friedmann, 1994).

شهر دوستدار کودک - کودک دوستدار شهر

یونیسف، شهرها و جوامع دوستدار کودک را به‌عنوان شهرهایی توصیف می‌کند که در آن‌ها به کودکان ارزش داده می‌شود، منصفانه با آن‌ها رفتار می‌شود، مورداحترام قرار می‌گیرند و صداها و نیازهای آنان کاملاً در نظر گرفته شود (Wilhelmsen et al., 2023). به اعتقاد کارول و همکاران (۲۰۱۹)، کودکان به‌اندازه بزرگسالان حق بر شهر دارند (Carroll et al., 2019). گنجاندن کودکان در جوامع شهری، مستلزم به رسمیت شناختن آن‌ها به‌عنوان شهروندان با حق برابر برای دیده شدن و ابراز وجود است (Kallio et al., 2020). کنوانسیون حقوق کودک (UNCRC, 1989) حقوق کودکان را برای آزادی بیان (ماده ۱۳) و حقوق آن‌ها برای شنیدن درباره مسائل مربوط به آن‌ها را تعیین می‌کند (ماده ۱۲). نظر عمومی شماره ۱۷ در UNCRC^۵ (۲۰۱۳) بیان می‌دارد: «کمیته بر اهمیت فراهم کردن فرصت‌هایی برای کودکان برای مشارکت در توسعه قوانین، سیاست‌ها، استراتژی‌ها و طراحی خدمات برای تضمین اجرای حقوق طبق ماده ۳۱ تأکید می‌کند». در راستای این اصول، مسئله چگونگی مشارکت کودکان در فرایندهای برنامه‌ریزی شهری توجه روزافزونی را در قرن بیست‌ویکم به خود جلب کرده است. سینکлер و فرانکلین (۲۰۰۰)، به خلاصه‌ای از دلایل اهمیت مشارکت کودکان شامل حمایت از حق مشارکت کودک، افزایش فرایندهای دموکراتیک و نیاز به انجام مسئولیت‌های قانونی، بهبود تصمیم‌گیری، افزایش مهارت‌های کودکان و ارتقا توانمندسازی برای کمک به عزت‌نفس کودکان اشاره داشته‌اند (Sinclair & Franklin, 2000). مشارکت کودکان در پروژه‌های سودمند جامعه، می‌تواند از رشد مهارت‌ها در ارتباط با مشارکت مدنی

1. Cooperation theory

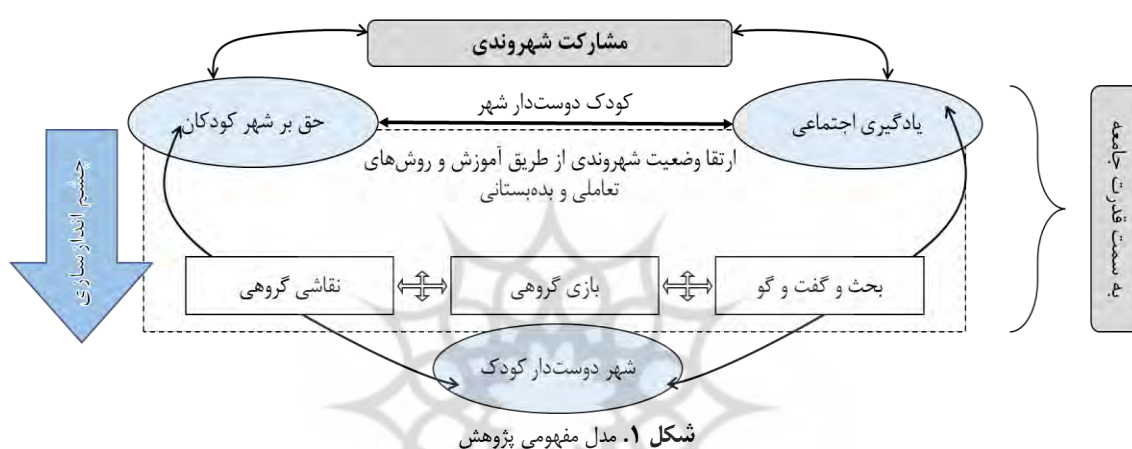
2. Consultation theory

3. Social learning

4. Community Power theory

5. UN Committee on the Rights of the Child

حمایت کند، ارتباط مثبت با جامعه را تقویت نموده و احساس تعلق آن‌ها را افزایش دهد (Carroll et al., 2019; Nordström & Wales, 2019; Christensen et al., 2015; Malone, 2013; Beckett & Shaffer, 2005). ایجاد مهارت‌ها و آگاهی بیشتر از محیط شهری و فرایندهای تصمیم‌گیری، اعتمادبه‌نفس و غرور (Nordström & Wales, 2019)، احساس عاملیت (Tseveni, 2011) مهارت‌های حل مسئله و ارتباطات (Hu & Wang, 2013)، دانش فضایی (Wilks & Rudner, 2013) و ارتباط با مکان (Severcan, 2015; Sancar et al., 2010) آگاهی و درک بین فرهنگی را در کودکان افزایش داده (Wilks & Rudner, 2013; Wilson et al., 2010; Mansfield et al., 2021) و موجبات تکامل فردی آن‌ها را فراهم می‌آورد (عابدینی و همکاران، ۱۴۰۳). به این ترتیب مشارکت کودکان در ساخت شهرهایی مطلوب‌تر، نه تنها سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای شهرها را به اجرا نزدیک‌تر می‌کند بلکه، مهارت‌های کودکان را نیز در حوزه محیط زندگی‌شان افزایش می‌دهد.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر، دو جنبه اصلی شامل توسعه عملی یک ابزار برنامه‌ریزی به عنوان تعهد به مشارکت کودکان در فرایندهای برنامه‌ریزی و مشارکت عملی در یک پروژه تحقیقاتی مورد توجه قرار گرفته است. بررسی‌هایی که کودکان را صرفاً در جایگاه پاسخ‌دهندگان در یک زمینه تحقیقاتی در نظر می‌گیرند، جنبه‌های کلیدی آن‌ها را از دست می‌دهند (Kleine et al., 2016). لذا در این پژوهش با بهره‌مندی از یک رویکرد چند روشی از جمله بحث و گفت‌وگوی جمعی و گروه متمرکز بر اساس مصاحبه نیمه ساختاریافته و ترسیم نقاشی گروهی، به درگیر نمودن کودکان در فرایند چشم‌انداز سازی تهران مطلوب آنان اقدام شده است. این کارگاه با مشارکت مبتنی بر همکاری کودکان برگزار شده که شامل میزانی از مشارکت بین بزرگسالان و کودکان است که باعث افزایش سطح اقدامات خودگردان کودکان می‌شود (یونیسف، ۱۳۹۸). با این هدف، با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای از میان ۲۳ مدرسه دولتی دخترانه و ۲۴ مدرسه پسرانه منطقه ۸ شهرداری تهران، ۱۰۰ کودک دانش‌آموز در گروه سنی ۱۰ تا ۱۱ سال و در مقطع چهارم ابتدایی، در چهار کارگاه طی شش ساعت شرکت نمودند. از آنجایی که کودکان در گروه سنی ۱۲ - ۱۰ سال به تدریج شروع به درک جهان پیرامون کرده و به مسائل و مشکلات با دید وسیع‌تری نگاه می‌کنند، همچنین به دلیل کسب قابلیت تفکر انتقادی و انتزاعی در این رده سنی و امکان اظهارنظر درباره محیط اطراف خود (Rismanchian & Rismanchian, 2007)، این رده سنی انتخاب شده است. به این ترتیب، کودکان، چشم‌انداز تهران مطلوب از دیدگاه خود را در گروه‌های ۴ تا ۶ نفره به صورت مشارکتی به تصویر کشیدند. به اعتقاد گلکار (۱۳۸۷)، یکی از پایه‌های ضروری چشم‌انداز سازی، مشارکتی بودن آن است (گلکار، ۱۳۸۷).

بنابراین کودکان، در قالب گروه‌های متمرکز و با حضور تسهیلگر به‌منظور یادداشت‌برداری خواسته‌ها و ترجیحات کودکان و بدون شکل‌دهی به ایده‌هایشان، به تصویرسازی درباره چشم‌انداز مطلوب کلان‌شهر تهران پرداخته‌اند. در روش گروه متمرکز مشارکت‌کنندگان تشویق می‌شوند تا با یکدیگر صحبت کرده، به تبادل نظر پرداخته و تجربه‌های یکدیگر را تفسیر کرده و نقطه نظرهای خود را بیان کنند (قاسمی، ۱۴۰۰). در کارگاه‌های چشم‌انداز سازی مشارکتی تهران آینده از نگاه کودکان، تهران مطلوب، موضوع بحث و گفت‌وگوی میان مشارکت‌کنندگان قرار گرفته و با توجه به گروه سنی آنان، نتایج در قالب ترسیم نقاشی و گزاره‌های متنی و با کمک تسهیلگران کودک و یادداشت‌برداری‌های آنان، جمع‌آوری شده است.

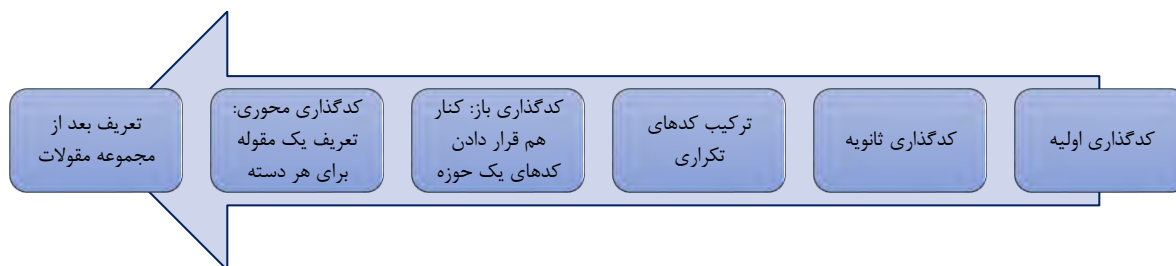
شکل ۲. انواع روش جمع‌آوری داده از طریق گفت‌وگوی جمعی، مصاحبه‌های گروهی و ترسیم نقاشی

شکل ۳. نمونه نقاشی کودکان در کارگاه چشم‌انداز سازی کلان‌شهر تهران

از آنجایی که یکی از فنون تحلیلی مناسب در تحقیقات کیفی، تحلیل مضمون است که می‌توان از آن به‌خوبی برای شناخت الگوهای موجود در داده‌های کیفی استفاده کرد (قاسمی، ۱۴۰۰)، در این پژوهش نیز جهت استخراج چشم‌انداز مطلوب شهر تهران از نگاه کودکان، از روش تحلیل مضمون، استفاده شده است به‌طوری‌که داده‌های مستخرج از مرحله

اجرا و حاصل از بحث و گفت‌وگو در گروه‌های متمرکز، توسط تسهیلگران جمع‌آوری و تبدیل به گزاره شده، گزاره‌ها به نرم‌افزار Atlas.ti راه پیدا کرده است. گام‌های این فرایند مطابق با شکل شماره ۴ انجام شده است.

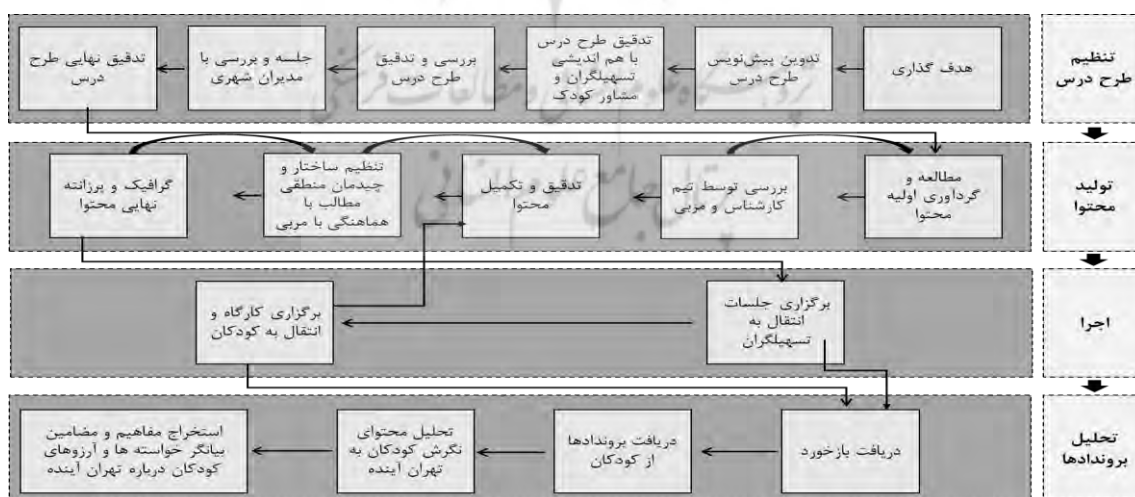

شکل ۴. فرایند رسیدن از کدها به ابعاد در تحلیل مضمون

در بررسی اعتبار داده‌ها، در مرحله جمع‌آوری داده، در کنار هر تسهیلگر که مسئول جمع‌آوری داده‌ها است، مدیر پروژه بر این فرایند نظارت دارد به علاوه که فرایند گفت‌وگو و مصاحبه‌ها ضبط می‌شود. همچنین داده‌ها از طریق مثلث سازی و با روش‌های مختلفی از جمله گفت‌وگوی جمعی، پرسش و پاسخ نیمه ساختاریافته، نگارش و ترسیم نقاشی جمع‌آوری می‌شود. در مرحله تحلیل داده‌ها نیز به منظور پرهیز از سوگیری و تاییدپذیری کدگذاری‌ها، دو پژوهشگر به کدگذاری داده‌ها پرداخته‌اند و کدها نهایی شده است.

یافته‌ها

به منظور برگزاری کارگاه چشم‌انداز سازی مشارکتی کودکان و آماده‌سازی ایشان برای آشنایی هرچه بیشتر با مفاهیم و مهارت‌های مرتبط با امور شهری، فرایند تولید محتوا، پشته‌ای اصلی فاز اجرایی کارگاه است که در شکل شماره ۵ نمایش داده شده است. محتوا به دانش‌آموزان، محتوا طی چند جلسه هم‌اندیشی به تیم تسهیلگران منتقل شد و پس از ثبت بازخوردها نهایی شد. با ترسیم نقاشی‌ها و استخراج گزاره‌ها در یک فرایند مشارکتی، مفاهیم و مضامین مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت و به شرح زیر دسته‌بندی گردید.

شکل ۵. فرایند چشم‌انداز سازی تهران آینده با مشارکت کودکان

چنانچه شهروندان آگاه را یکی از حلقه‌های مفقوده موفقیت طرح‌های توسعه شهری بدانیم، ورودی‌های کارگاه چشم‌انداز سازی مشارکتی تهران آینده از نگاه کودکان شامل تنظیم مهارت‌های مورد هدف در ارتباط با شهرسازی مشارکتی، تنظیم

مفاهیم موردنیاز برای ارائه به کودکان، مطالعه و بررسی فضاهای شهر تهران جهت درک و تعمیق هرچه بیشتر تاریخ، هویت و وضع موجود شهر و استخراج و تنظیم روش‌های موردنیاز برای انتقال موارد پیشین بوده است.

بعد اجتماعی

نتایج حاصل از تحلیل محتواها نشان می‌دهد که در بعد اجتماعی کودکان مشارکت‌کننده به «سرمایه اجتماعی»، «پذیرا بودن شهر» و «حس تعلق به شهر» به شکلی ضمنی اشاره کرده‌اند. موضوعاتی که امروزه بر اثر سرعت تحولات و تغییرات به‌ویژه در کلان‌شهرها کمتر موردتوجه مدیران شهری قرار گرفته است. عدم توجه به تقویت فضاهای عمومی و تعاملات اجتماعی و غلبه خودرو بر شهرهای امروز و حتی بافت‌های قدیمی، کم‌توجهی به آثار تاریخی ارزشمند و هویت‌بخش در سطح شهر و محلات آن، بسترهای ازخودبیگانگی در شهرها را فراهم آورده و کودکان نیز از اثرات منفی این پدیده‌ها در امان نیستند. اما تقویت فضاهای عمومی امن برای افزایش و ارتقا تعاملات و همبستگی اجتماعی، توسعه فضاهای با مقیاس انسانی و مبتنی بر نیاز اقشار مختلف جامعه می‌تواند بر افزایش سرمایه اجتماعی، افزایش حس تعلق به شهر و توسعه شهری برای همگان، مؤثر واقع شود.

• سرمایه اجتماعی

بر اساس تعاریف صاحب‌نظران این حوزه، سرمایه اجتماعی در روابط میان افراد تجسم می‌یابد (صارمی و شیدایی، ۱۳۹۹). پوتنام آن را به‌عنوان همبستگی اجتماعی محلی تعبیر می‌کند (محسنی‌تبریزی و آقامحسینی، ۱۳۸۹). از نظر بوردیو، سرمایه اجتماعی حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه با دوامی از روابط نهادینه‌شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر، عضویت در یک گروه است (شیدایی و اسماعیلی، ۱۴۰۲). به اعتقاد محسنی‌تبریزی و آقامحسینی، سرمایه اجتماعی از طریق شکل‌گیری و تقویت عواملی چون اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام و همبستگی اجتماعی تقویت می‌شود (محسنی‌تبریزی و آقامحسینی، ۱۳۸۹). از میان مؤلفه‌های بسیاری که صاحب‌نظران برای سرمایه اجتماعی قائل شده‌اند، تحلیل داده‌های منتج از گروه‌های متمرکز کودکان در منطقه ۸ شهر تهران نشان داد که دو مؤلفه «تعاملات اجتماعی» و «همبستگی اجتماعی» از جمله شاخص‌ترین مؤلفه‌ها برای کودکان هستند.

- همبستگی اجتماعی: سرمایه کالبدی در حال افزایش، به‌طور ضمنی ارتقای سرمایه اجتماعی را نیز موجب می‌گردد. با این نگرش، می‌توان ارتقای ویژگی‌های مکانی را به‌عنوان ابزاری برای ارتقای سرمایه اجتماعی تلقی کرد (شیدایی و اسماعیلی، ۱۴۰۲). تصمیم‌گیری‌ها در حوزه حمل‌ونقل عمومی و برنامه‌ریزی کاربری زمین، به گونه‌های مختلف بر ایجاد همبستگی اجتماعی و در نتیجه آن، سرمایه اجتماعی تأثیرگذار هستند (Litman, 2012).

- تعاملات اجتماعی: از نظر یان گل فعالیت‌ها در فضاهای باز عمومی به سه دسته تقسیم می‌شوند: فعالیت‌های لازم، فعالیت‌های اختیاری و فعالیت‌های اجتماعی. زمانی که فضای عمومی برای فعالیت‌های لازم و فعالیت‌های اختیاری بهبود می‌یابد، به‌طور غیرمستقیم به فعالیت‌های اجتماعی کمک می‌کند، تعامل اجتماعی میان شهروندان و در نتیجه سرمایه اجتماعی را افزایش می‌دهد (Bonaiuto, et.al. 2003). بنابراین فضاهای عمومی شهری و تعاملات و مراودات اجتماعی صورت گرفته در آن‌ها نقش برجسته‌ای در تولید و بازتولید سرمایه اجتماعی بازی می‌کنند. انواع فعالیت‌ها و مقیاس آن‌ها و شیوه طراحی معابر و فضاهای شهری نیز با تأثیر بر وقوع تعاملات اجتماعی، بر ایجاد سرمایه اجتماعی مؤثر است (شیدایی و اسماعیلی، ۱۴۰۲).

• حس تعلق به شهر

حس تعلق به مکان یک پیوند عاطفی مثبت بین مردم و مکان است (زین‌العابدین زاده و همکاران، ۱۴۰۲). حس تعلق به شهر از جمله مواردی است که کودکان برای یک شهر مطلوب تصور می‌کنند. آنان شهری دارای آرامش، شهری با هویت و شهری شاد را شهری می‌دانند که شهروندان به آن احساس تعلق دارند.

- آرامش شهر: حس تعلق به مکان، رابطه شناختی و رفتاری مثبتی است که افراد در طول زمان با محیط فیزیکی و اجتماعی خود برقرار می‌کنند (Bonaiuto, et.al. 2003). الکساندر برای ماندگاری در فضا به مفهوم ماندن طی زمان طولانی، پانزده عامل را بیان می‌کند که یکی از این عوامل آرامش درونی است (الکساندر، ۱۳۹۴).

- شهر با هویت: توجه به هویت فضاها امروزه از اهمیت فراوانی در طراحی شهری برخوردار است. الکساندر معتقد است که بین فرد و محیط زندگی‌اش ارتباط و احساس تعلق خاطر به وجود نخواهد آمد مگر آنکه قادر به شناخت عمیق محیط و تشخیص آن بوده و توان درک تمایز آن نسبت به محیط‌های دیگر را نیز داشته باشد (حیبی و همکاران، ۱۳۹۷).

- شهر شاد و دوست‌داشتنی: بازتولید شادی در شهر و عملیاتی سازی آن در فضاهای شهری، از اولویت‌های مهم دولت‌ها، تصمیم‌سازان و مدیران شهری به شمار می‌آید (Veenhoven, 1988). در یک ارتباط دو سویه بین مفاهیم شادی و پایداری، نشاط شهری موجب افزایش مؤلفه‌های توسعه اجتماعی همانند افزایش حس تعلق اجتماعی، ارتقای ارتباطات بین شهروندان، افزایش میزان رضایت از زندگی در بین شهروندان و توسعه اقتصادی شده و شهر را به سمت توسعه پایدار حرکت خواهد داد (Montgomery, 2013).

• پذیرا بودن شهر

در نظام اندیشه ریچارد رورتی، از مهم‌ترین اندیشمندان و فیلسوفان پست‌مدرن، مفهوم «دیگری» از زمینه‌های فلسفی مطرح شده که در حوزه اخلاق به همبستگی و همدردی و در حوزه سیاست به دموکراسی نوپراگماتیسم گسترش می‌یابد و همچنین شمولیت نظم سیاسی - اجتماعی را افزایش می‌دهد که خود منجر به نزدیکی تجربه زبانی و در نتیجه حرکت به سوی شیوه زیست مشترک یا با اشتراکات بیشتر می‌شود (سردارنیا و محسنی، ۱۳۹۹). کودکان مشارکت‌کننده در کارگاه تهران مطلوب از نگاه کودکان، شهری را به لحاظ اجتماعی مطلوب می‌دانند که دارای شمولیت بوده تا حدی که مشخصاً دوستدار هم حیوانات باشد.

- شهر همه‌شمول: به‌عنوان شهری که رشد با عدالت را تقویت می‌کند، تعریف‌شده است و برنامه‌ریزی مشارکتی در کانون شهر همه‌شمول قرار دارد (UN-Habitat, 2016). شهر همه‌شمول به‌منظور دسترسی به ضرورت‌های مقرون‌به‌صرفه مانند مسکن و خدمات و دسترسی به مشاغل و فرصت‌های مناسب و همچنین حقوق برابر و مشارکت همه آحاد جامعه شهری است (تابعی و همکاران، ۱۴۰۱). این مفهوم به‌عنوان مکانی تعریف می‌شود که در آن همه آحاد جامعه فارغ از شرایط اقتصادی، جنس، نژاد، قومیت یا مذهب، بتوانند به‌طور کامل در فرصت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی که شهرها ارائه می‌دهند، مشارکت داشته باشند (Lemaire & Kerr, 2017).

- شهر و شهروندان دوستدار حیوانات: شهرهای دوستدار حیوانات خانگی دارای فضای سبز و امکانات رفاهی برای اوقات فراغت سالم با حیوانات خانگی هستند. این شهرها، برنامه‌ها و سیاست‌هایی دارند که حیوانات خانگی را مورد استقبال قرار می‌دهد. مزایای این شهرها شامل زمان صرف شده با حیوانات خانگی، از همراهی گرفته تا ورزش و افزایش ارتباطات اجتماعی می‌باشد (Bettercities for pets, 2019).

جدول ۱. روایات و مضامین اجتماعی

روایت	تم فرعی	تم اصلی	بعد
با هم به‌خوبی حرف می‌زنند؛ به دیدن یکدیگر می‌روند...	تعاملات اجتماعی	سرمایه اجتماعی	
همه با هم خوش می‌گذرانند؛ آدم‌ها با هم خوب هستند...	همبستگی اجتماعی	اجتماعی	
تفریح؛ با آرامش؛ جاهایی که در آن بوق زدن و ورود ماشین ممنوع است...	آرامش شهر		
برج میلاد؛ برج میلاد پیشرفته ...	شهر با هویت	حس تعلق به	
من تهران را دوست دارم؛ با صفا تر شده؛ آدم‌ها از این‌که در شهر زندگی می‌کنند لذت می‌برند...	شهر شاد و دوست‌داشتنی	شهر اجتماعی	
آدم‌های جدید به شهر اضافه می‌شود؛ محل آسایش کودکان کار؛ مراقبت از افراد معلول؛ بیمارستان پیشرفته برای بیماران و سالمندان؛ دختر ورزشکار که در بوستان است...	شهر همه‌شمول	پذیرا بودن	
حیوانات را اذیت نکند؛ همه‌جا درختان سبز و پرندگان؛ بیمارستان نیکان که در آن کاره‌ای انسان‌ها و حیوانات انجام می‌شود...	حیوان‌دوستی شهر و شهروندان	شهر و شهر	

در ارتباط با مضامین اجتماعی، کودکان مشارکت‌کننده بیش از هر چیز شهری شاد و دوست‌داشتنی را به‌عنوان چشم‌انداز مطلوب برای تهران آینده متصور شده‌اند. پس‌ازاین مقوله، آن‌ها به شهری همه‌شمول، شهر و شهروندان دوستدار حیوانات و همبستگی اجتماعی اشاره کرده‌اند. این موارد و سایر مقوله‌های مستخرج، در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. میزان تکرار مضامین اجتماعی

تم اصلی	تم فرعی	فراوانی	درصد
سرمایه اجتماعی	همبستگی اجتماعی	۸	۴,۸۸
	تعاملات اجتماعی	۵	۳,۰۵
	شهر با هویت	۲	۱,۲۲
حس تعلق به شهر	شهر شاد و دوست‌داشتنی	۱۱۹	۷۲,۵۶
	آرامش شهر	۶	۳,۶۶
پذیرا بودن شهر	شهر همه‌شمول	۱۲	۷,۳۳
	حیوان‌دوستی شهر و شهروندان	۱۲	۷,۳۳

بعد کالبدی - فضایی

مضامین بعد کالبدی - فضایی مستخرج از دیدگاه کودکان منطقه ۸ تهران شامل «پایداری کالبدی»، «سیما و منظر شهری متنوع»، «سرزندگی شهر» و «تنوع کالبدی در شهر» می‌باشد. که در ادامه به ارائه مباحث از دیدگاه نظریه‌پردازان این حوزه پرداخته می‌شود.

• پایداری کالبدی

تقویت شاخص‌های پایداری کالبدی که به دنبال ارتقای کیفیت فیزیکی سکونتگاه‌های انسانی، در مسیر رسیدن به پایداری است، از اهمیت بسزایی برخوردار است (برزگر و همکاران، ۱۳۹۷). از نظر کالبدی، توسعه پایدار شهری یعنی تغییراتی که در کاربری زمین و سطوح تراکم به‌منظور رفع نیازهای ساکنان شهر به عمل می‌آید (Mukomo, 1996). این دیدگاه بر حفاظت و نوسازی ساختمان‌ها و کالبد شهرها، بناهای تاریخی، فضاهای باز، مناظر، حمل‌ونقل پایدار، انرژی پایدار، الگوهای زیستی و فرم کالبدی شهر تأکید می‌کند (عزیزی، ۱۳۸۴) توجه به «ایمنی خانه‌ها»، ایجاد «ساختمان‌ها با ابعاد بزرگ و بلندمرتبه» مستخرج از خواست کودکان مشارکت‌کننده، به مضمون پایداری کالبدی اشاره دارد که نیازمند توجه به روش‌های مختلف ساخت‌وساز و اعمال مقررات شهرسازی (نوریان، ۱۳۸۷) در ارتباط با پایداری کالبدی است.

• سیما و منظر متنوع

لزوم ارتقای کیفیت دید یکی از مهم‌ترین مسائلی است که نظر معماران، برنامه‌ریزان و طراحان شهری را در چارچوب مؤلفه‌های بصری - زیباشناختی به خود جلب کرده است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۸). جنبه بصری شهر امکان «قرائت» محیط به مثابه یک «متن» را فراهم می‌آورد و امکان ارزیابی مثبت یا منفی را میسر می‌سازد (گلکار، ۱۳۸۷). کودکان مشارکت‌کننده در این طرح، از طریق مقوله‌هایی همچون «تنوع ارتفاع ساختمان‌ها» و «تنوع مصالح ساختمانی»، سیما و منظر متنوع را برای شهر ایده‌آل‌شان متصور هستند.

• سرزندگی شهری

سرزندگی شهری، مفهومی اجتماعی - فضایی است که در تعامل شهر و شهروند شکل می‌گیرد (هدایت نژاد کاشی و همکاران، ۱۳۹۸). رأس سرزندگی، کیفیت زندگی آن گونه که توسط مردم در فضای شهری ادراک و تجربه می‌شود تعریف می‌گردد (Kooshali et al, 2015). به همین سبب از دیدگاه عده‌ای سرزندگی در ارتباط با دسترسی به زیرساخت‌ها و معیارهای زیست‌محیطی و بیولوژیکی تعریف می‌شود (De Koe, 2013). در این خصوص بسیاری از طراحان و برنامه‌ریزان شهری از جمله کوین لینچ، در ارزیابی کیفیت فرم فضای شهری، سرزندگی را به عنوان معیار اصلی قلمداد می‌کنند (Jin et.al, 2017). سرزندگی با توسعه و تحول عملکردها مرتبط است و به عنوان یک پدیده شناختی - ادراکی، به فضاهای باکیفیت مطلوب‌تر و جذاب‌تر اشاره دارد (Jalaladdini & Oktay, 2011). در این مقوله کودکان خواستار شهری با «تفریح و سرگرمی» هرچه بیش‌تر «شهری پر نور» هستند تا جایی که شهری تخیلی را متصور شده‌اند.

• تنوع کالبدی در شهر

گوناهگونی تجربه فضا دلالت بر ویژگی‌های محیطی دارد که علاوه بر کارکرد و فعالیت‌ها تحت تأثیر فرم و تنوع کالبدی است (کوپای و همکاران، ۱۳۹۵). جین جیکوبز و دیوید چپمن از جمله صاحب‌نظرانی هستند که یکی از شروط ایجاد سرزندگی در شهرها را تنوع کالبدی می‌دانند (مولایی هاشجین و همکاران، ۱۴۰۰؛ مصلی نژاد و همکاران، ۱۳۹۵؛ Jacobs, 1961). شهر مطلوب کودکان مشارکت‌کننده در این کارگاه‌ها نیز دارای «تنوع در ابعاد و فرم و قدمت ساختمان‌ها» می‌باشد که در مجموع تنوع کالبدی شهر را رقم می‌زند. تنوع قدمت ساختمان‌ها از نظر صاحب‌نظرانی همچون جیکوبز و جی ویکر شام، از سازه‌های یک شهر ایده‌آل است چرا که بر سرزندگی شهر تأثیر مثبت دارد (علیمردانی و همکاران، ۱۳۹۵).

جدول ۳. روایات و مضامین کالبدی

روایت	تم فرعی	تم اصلی	بعد
خانه‌ها محکم شدند؛ خانه‌ها در مقابل زلزله جلوگیری شدند؛ خانه‌ای که هر طبقه آن ضد ضربه است...	ایمنی خانه‌ها		
ساختمان‌ها و خانه‌ها بزرگ‌تر می‌شود و زیباتر می‌شود؛ همه ساختمان‌ها بزرگ باشند...	ابعاد بزرگ ساختمان‌ها	پایداری کالبدی	
خانه‌ها بلند باشند؛ ساختمان‌ها خیلی زیاد بلند شده قدری که زمین را می‌بینم می‌ترسم ...	ساختمان‌های بلندمرتبه		کالبدی
بلند و کوتاه؛ هزار طبقه، ویلا بالکن و حیاط دار، آپارتمان ...	تنوع ارتفاع ساختمان‌ها	سیما و منظر	
رنگ‌های مختلفی داشته باشند؛ بعضی‌ها با آجر و بعضی با گچ و ممکن خیلی چیزهای دیگر برای ساختن...	تنوع مصالح ساختمانی	متنوع	
پارک آبی داشته باشد و شهر بازی زیادتری؛ حس خوبی داشته باشیم و تفریح کنیم؛ بیشتر تفریح کنند ...	تفریح و سرگرمی	سرزندگی شهری	

جایی که در آن مردم در شکلات باشند؛ روی پروانه‌ها نشسته‌اند پرواز می‌کنند؛ با ابر پرواز می‌کنند؛	شهر تخیلی
چوب‌دستی جادویی که وسایل تفریحی می‌سازد ...	
درخت‌های نورانی؛ پنجره‌های زیادی هست؛ آسمان شهر پر طبیعت، صاف و آفتابی است...	شهر پر نور
خانه‌ها کوچک‌تر باشند؛ خانه‌ها تبدیل به قصر شدند؛ بعضی از خانه‌ها کوچک و بعضی بزرگ...	تنوع ابعاد ساختمان‌ها
به شکل آپارتمان و حیاط دار؛ آپارتمانی، حیاط دار...	تنوع فرم ساختمان‌ها
ساختمان‌ها جدید شده است؛ بعضی‌ها قدیمی یا می‌تواند بلند باشد؛ ساختمان‌ها بازسازی شدند و	تنوع قدمت ساختمان‌ها
ساختمان‌ها جدیدتر شدن؛ خانه‌های تاریخی می‌سازند...	ساختمان‌ها

بر اساس آنچه در جدول شماره ۴ مربوط به میزان تکرار مضامین کالبدی مستخرج از تحلیل مضمون کارگاه‌ها ارائه شده، مضمون فرعی «تفریح و سرگرمی» و پس‌از آن «شهر تخیلی» بیشترین میزان اشاره را در بین کودکان داشته است. «بلندمرتبه بودن ساختمان‌ها»، «تنوع ابعاد ساختمان‌ها» در حین تأکید بر وجود «ساختمان‌های با ابعاد بزرگ» در شهر و «تنوع قدمت ساختمان‌های شهر»، از دیگر مفاهیم مورد اشاره کودکان بوده است.

جدول ۴. میزان تکرار مضامین کالبدی

تم اصلی	تم فرعی	فراوانی	درصد
پایداری کالبدی	ابعاد بزرگ ساختمان‌ها	۱۳	۶,۰۵
	ایمنی خانه‌ها	۳	۱,۴۰
	بلندمرتبه بودن ساختمان‌ها	۲۵	۱۱,۶۳
	تنوع ارتفاع ساختمان‌ها	۱۳	۶,۰۵
سیمای و منظر شهری متنوع	تنوع مصالح ساختمانی	۵	۲,۳۳
	تنوع فرم ساختمان‌ها	۱۲	۵,۵۸
	تنوع قدمت ساختمان‌ها	۱۳	۶,۰۵
تنوع کالبدی در شهر	تنوع ابعاد ساختمان‌ها	۱۳	۶,۰۵
	شهر پرنور	۳	۱,۴۰
	شهر تخیلی	۳۶	۱۶,۷۴
سرزندگی شهر	تفریح و سرگرمی	۷۹	۳۶,۷۴

بعد زیست‌محیطی

«شهر در پیوند با طبیعت» و «حفاظت از منابع طبیعی» مضامینی هستند که کودکان مشارکت‌کننده در کارگاه تهران آینده از نگاه کودکان، به آن‌ها اشاره کرده‌اند. از ضروریات یک شهر زیست‌پذیر، وجود امکانات اولیه طبیعی نظیر آب‌وهوای پاک است که متأسفانه شهر تهران هر ساله از این قابلیت فاصله می‌گیرد. وجود برنامه‌ریزی‌های نادرست و کوتاه‌مدت مدیران شهری که مشارکت‌پذیری اجتماعی را بسیار پایین آورده است، مسبب به وجود آمدن یک زیست شهر ناپایدار و نامطلوب شده است. نحوه نادرست دفع پساب‌ها، مصرف بالای آب و میزان هدر رفت آن، نرخ بالای تراکم و جمعیت در تهران و به‌طور غالب افزایش آلودگی هوای شهر به دلیل تعدد خودروهای آلاینده و خارج از عمر بهینه، رعایت نکردن فاصله‌های استاندارد از شهر از سوی صنایع آلاینده، وجود سیاست‌های رشوه‌خواری و توجه به منافع ذینفعان تا منافع شهروندان و شهر، سوخت‌های فسیلی، کمبود حمل‌ونقل بهینه و بسیاری از مشکلات دیگر، تهران را به یک زیست‌شهر ناپایدار تبدیل کرده است (کاظمیان و همکاران، ۱۳۹۶).

• حفاظت از منابع طبیعی

تغییر سیاست‌گذاری و بازاندیشی در خصوص رابطه انسان و محیط‌زیست، در دهه‌های اخیر مورد تأکید قرار گرفته است (Marten, 2008؛ کرمی و کشاورز، ۱۳۹۴). این موضوع به‌گونه‌ای تبدیل به چالش شده و نگرانی‌هایی را در کودکان نیز برانگیخته است. به‌این ترتیب که مشارکت‌کنندگان به «استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر» و «وضعیت مناسب منابع طبیعی» در شهر مطلوب خود اشاره کرده‌اند.

• شهر در پیوند با طبیعت

مفهوم اکولوژیک که مفهومی در راستای پیوند شهر با طبیعت است، از سوی ریچارد رجیستر با هدف بازسازی شهرها در تعادل با محیط‌زیست‌شان ارائه شد (Jiang, 2019). شهری که ساختارهای کالبدی و اقتصادی آن با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی یا به عبارتی سازگار با شرایط محیط طبیعی شکل گرفته باشد (براتی و همکاران، ۱۴۰۱) هری هس معتقد است شهر اکولوژیک شهری است در تعامل با طبیعت که محیط‌زیست و زیستگاه انسانی ساخته شده در آن در ارتباط با زندگی شهری و سیستم‌های شهری هستند (Hes & Bush, 2018). در کارگاه، به مواردی نظیر «سرسبزی شهری»، «حمل‌ونقل پاک»، «پاکیزگی شهر» و «بازیافت زباله‌ها» اشاره شده است.

جدول ۵. روایات و مضامین زیست‌محیطی

روایت	تم فرعی	تم اصلی	بعد
به‌جای سوخت از انرژی خورشیدی استفاده می‌کنند؛ ماشینی که با باد و خورشید حرکت می‌کند...	استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر	حفاظت از منابع طبیعی	زیست‌محیطی
خاک‌ها بهتر شده؛ آسمان آبی و پاک؛ استفاده از آب فاضلاب برای جلوگیری از آلودگی؛ آب‌وهوا بدون آلودگی و با هوای سالم و کارخانه‌های بیرون از شهر ...	وضعیت مناسب هوا، خاک و منابع آبی	حفاظت از منابع طبیعی	زیست‌محیطی
همه‌جا سرسبز و زیبا؛ پارک‌ها را دوست دارم؛ کاشت گل و درخت روی پشت‌بام‌ها ...	سرسبزی شهر	حفاظت از منابع طبیعی	زیست‌محیطی
از دوچرخه استفاده کنیم که هوا تمیز باشد؛ قطار هوایی برای جابه‌جایی سریع در شهر؛	حمل‌ونقل پاک	حفاظت از منابع طبیعی	زیست‌محیطی
ساختمان‌های پاکیزه؛ همیشه شهرم تهران پاکیزه باشد؛ آشغال روی زمین نریزیم...	پاکیزگی شهر	حفاظت از منابع طبیعی	زیست‌محیطی
آشغال‌ها را تبدیل به کود می‌کنند برای گیاهان؛ سطل آشغالی که خودش بازیافت می‌کند...	بازیافت زباله‌ها	حفاظت از منابع طبیعی	زیست‌محیطی

وضعیت منابع طبیعی همچون هوا، خاک و منابع آبی، در بین تم‌های زیست‌محیطی، در صدر توجه کودکان مشارکت‌کننده برای بوده است. سایر موارد در جدول شماره ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. میزان تکرار مضامین زیست‌محیطی

تم اصلی	تم فرعی	فراوانی	درصد
شهر در پیوند با طبیعت	استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر	۱۴	۱۰,۱۴
	وضعیت مناسب هوا، خاک و منابع آبی	۷۳	۵۲,۹۰
	سرسبزی شهر	۱۷	۱۲,۳۲
حفاظت از منابع طبیعی	حمل‌ونقل پاک	۱۰	۷,۲۵
	بازیافت زباله‌ها	۹	۶,۵۲
	پاکیزگی شهر	۱۵	۱۰,۸۷

بعد مدیریتی

شهر مطلوب کودکان منطقه ۸ در بعد مدیریتی شهرسازی، «کلان‌شهری روزآمد» و «هوشمند» با تحولات بزرگ، پیشرفته به لحاظ تکنولوژیک و با دسترسی مناسب به شبکه اینترنت می‌باشد.

بعد اقتصادی

مجموع مفاهیم اقتصادی که کودکان مشارکت‌کننده در کارگاه‌های تهران آینده از نگاه کودکان، در منطقه ۸ شهرداری تهران به آن پرداخته‌اند، به مضمون «کارآمدی اقتصادی شهر» و به‌منظور کاهش فقر، آسایش شغلی و شهری امن اشاره دارد.

• کارآمدی اقتصاد شهر

ارزیابی کلی مناطق فقیرنشین تحت مطالعه برنامه اسکان بشر ملل متحد (۲۰۰۳) نشان می‌دهد ۳۲ درصد جمعیت شهری دنیا در مناطق فقیر اقامت دارند که اگر فرضیه‌های پیش‌بینی رشد بالای شهری‌سازی فقر در کشورهای درحال توسعه درست از آب دربیاید، این مسئله باعث ایجاد چالش‌های مربوط به این مقوله می‌شود (2515 hrrr, iii). فقر شهری چندبعدی است که ابعاد آن شامل آسیب‌پذیری اساسی و نیازهای برآورده نشده فقرا است که در فقدان دستیابی آن‌ها به منابع معیشتی و اقتصادی، زمین و مسکن، زیرساخت‌های کالبدی و خدمات، سلامت و امکانات آموزشی، شبکه تأمین اجتماعی و توانمندی خود را نشان می‌دهد. دوم اینکه، فقر شهری پدیده‌ای شدیداً وابسته به پول است؛ برخلاف فقر روستایی فقرای شهری بایست هر چیز را از بازار بخرند که این امر آن‌ها را در مقابل شوک‌های بیرونی و درونی به اقتصاد آسیب‌پذیر می‌کند. سوم، پیچیدگی نهادی در شهر با رقابت بین انواع مختلف منابع اقتدار رسمی و غیررسمی بیشتر است. چهارم، ممکن است به نظر برسد دستیابی به خدمات در نواحی شهری بیشتر شده باشد، اما اغلب کیفیت آن‌ها نامطلوب و رقابت برای آن‌ها شدید است. پنجم، پیوندها و روابط متقابل غیررسمی احتمالاً در مناطق شهری شکننده‌تر است و ششم، برخی از محققان معتقدند که فقر شهری اغلب کمتر از حد ممکن تخمین زده می‌شود. آمارهای رسمی به‌طور سیستماتیک تمایل دارند که فقر شهری را به دلیل فقدان تعدیل هزینه‌های زندگی مانند حمل‌ونقل، مسکن در برآورد فقر درآمد/مصرف، فقدان جداسازی در نواحی شهری و تعریف ناپسند از دستیابی به ذخیره آب و بهداشت، مسکن کافی و دیگر متغیرهای زیرساختی را کمتر گزارش دهند (2515 aam,,,,). اقتصاد شهری حول محور فعالیت‌های اقتصادی و رشد در یک شهر، از جمله بخش‌هایی مانند تولید، خدمات و امور مالی است. نقش مهمی در ایجاد شغل، نوآوری و توسعه زیرساخت ایفا می‌کند. کارآمدی اقتصاد شهری به برنامه‌ریزی و مدیریت منابع برای بهبود استانداردهای زندگی و پایداری کمک می‌کند (nnntt, 2012).

جدول ۲. روایات و مضامین اقتصادی

روایت	تم اصلی	تم فرعی	بعد
مردم شغل راحتی داشته باشند؛ رفتگرها استراحت می‌کنند؛ بیشتر تفریح کنند و کمتر کار کنند؛ مردم هم مساوی کار کنند و تفریح کنند؛ رفتگرها استراحت می‌کنند و ربات‌ها به‌جای رفتگرها کار می‌کنند...	آسایش شغلی	کارآمدی اقتصادی	بعد
دزدی‌ها تمام‌شده؛ ساختمان پلیس؛ این محله دزد ندارد پس کلانتری هم نمی‌خواهد...	شهر امن	اقتصادی شهر	
فقر نابودشده؛ کودکان کار کمتر است؛ بیشتر تفریح کنند و کمتر کار کنند؛ بچه‌های فقیر پولدار شوند...	کاهش فقر		

جدول ۳. میزان تکرار مضامین اقتصادی

تم اصلی	تم فرعی	فراوانی	درصد
	کاهش فقر	۷	۱۹,۴۴
کارآمدی اقتصاد شهر	شهر امن	۳	۸,۳۳
	آسایش شغلی	۲۶	۷۲,۲۲

بحث

پروژه اجرایی - پژوهشی تهران آینده از نگاه کودکان، دو هدف عمده یکی فرایندی و دیگری محتوایی را دنبال کرده است. هدف اول مربوط به رویه سازی برای مشارکت طیف خاصی از شهروندان تهرانی یعنی کودکان و هدف دوم مربوط به استخراج چستی یک شهر مطلوب است. به‌منظور رویه سازی این امر، یک همکاری مابین یک تیم پژوهشی - اجرایی و نهاد راهبری و پایش طرح‌های توسعه شهری تهران، سازمانی حاصل توافق میان سه ارگان وزارت راه و شهرسازی، شهرداری و شورای شهر تهران صورت پذیرفته است. درگیر کردن این ارگان‌ها به‌عنوان تصمیم‌گیران اصلی حوزه برنامه‌ریزی شهری، در این پروژه می‌تواند به‌شرط کاربردی و عملی بودن خروجی‌های پژوهش، ضامن اجرایی شدن آن‌ها و نهادسازی و رویه سازی به‌منظور درگیر نمودن شهروندان در مقاطع مختلف تولید برنامه‌های توسعه شهری باشد؛ چنانچه این پروژه پس از منطقه ۸، با اصلاحاتی در منطقه ۱ شهرداری تهران نیز به اجرا درآمد. به لحاظ محتوای یک شهر مطلوب، در اینجا چستی تهران مطلوب از نگاه کودکان، مجموع مضامین موردتوجه ایشان را می‌توان شامل ۱۲ مضمون و ابعاد مربوطه که در نمودار شماره ۴ نشان داده‌شده، دانست. در همین نمودار می‌توان میزان توجه به این مضامین ۱۲ گانه را مشاهده کرد. داشتن «شهری شاد و دوست‌داشتنی»، «پیشرفت تکنولوژی»، توجه به «تفریح و سرگرمی» و وضعیت مناسب منابع طبیعی ازجمله «وضعیت مناسب هوا، خاک و منابع آبی» در رأس خواسته کودکان برای شهر مطلوب قرار می‌گیرد. در نتایج پژوهش حاضر، حاصل دیدگاه کودکان منطقه ۸ شهر تهران، شهر مطلوب شهری است که ساختمان‌هایی ایمن در برابر بلایای طبیعی از جمله زلزله داشته باشد. همچنین آن‌ها بر استفاده از حمل‌ونقل عمومی و دوچرخه به‌عنوان حمل‌ونقل پاک در شهر مطلوب خود به‌عنوان مدهای غالب حمل‌ونقلی اشاره کرده‌اند. از میان خدمات شهری، تأکید ویژه کودکان بر خدمات سرگرم‌کننده بوده است.

نتایج پژوهش فصیحی و همکاران (۱۴۰۳) که در محله خواجه نظام‌الملک تهران واقع در منطقه ۷ شهر تهران به‌عنوان محله‌ای با بافت فرسوده انجام‌شده، نشان می‌دهد، محله از هر لحاظ و از جمله به لحاظ کالبدی، دچار کاستی است و نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای کودکان عصر حاضر باشد. چنانکه یافته‌ها نشان می‌دهند بخش بیشتر بافت در قید بافت فرسوده قرار می‌گیرد که در آن بیشتر بناها قدیمی و غیرقابل بهسازی هستند. غالب معابر متناسب با نیازهای حمل‌ونقل شهری امروز نیستند و جز سه معبر اصلی، بقیه خیابان‌های محله فاقد پیاده‌رو بوده و نیز مسیر ویژه عبور دوچرخه در محله وجود ندارد. سرانه‌های خدماتی که فراهم آورنده کیفیت زندگی و زیست‌پذیری محلات می‌باشند از آنچه باید باشند چند برابر کمتر هستند و محله از حیث کمیت و کیفیت محل‌های مناسب گذران اوقات فراغت کودکان، مانند پارک و شهربازی و فضاهای ورزشی در مضیقه قرار داشته است (فصیحی و همکاران، ۱۴۰۳). اقبال‌مقدم و زارعی در پژوهش خود به دنبال شاخص‌های فضای مطلوب کودکان با تأکید بر امنیت محیطی در محله عودلاجان تهران هستند. این نویسندگان، کمبود فضاهای رفاهی و تفریحی محله را از معضلات عمده خانواده‌های ساکن و کودکان آن‌ها می‌دانند. کاهش ارتباط کودکان با طبیعت فرصت کمی را برای تجربه محیطی آن‌ها فراهم آورده است (اقبال‌مقدم و زارعی، ۱۳۹۷).

این در حالی است که ازجمله خواسته‌های کودکان دست‌اندرکار پژوهش حاضر به‌عنوان نمونه‌ای از کودکان تهرانی، شهری در پیوند با طبیعت است. از دیگر معضلات برشمرده در پژوهش اقبال‌مقدم و زارعی، کاهش هویت محله طی سال‌های اخیر با ساخت‌وسازهای گسترده و غلبه خودرو بر عابر پیاده و کاهش ایمنی درآمد و شد و در نتیجه بی‌توجهی به حضورپذیری فضاهای عمومی و نقش آن در ایجاد حس تعلق و هویت در کودکان بوده است. موضوعی که در پژوهش حاضر نیز کودکان به آن توجه داشته‌اند و شهر مطلوب ایشان شهری است که برانگیزاننده حس تعلق شهروندان باشد و آن را دوست بدارند. قلندریان و یونسی در پژوهش خود درباره تصویر فضاهای شهری دوستدار کودک با تحلیل نقاشی‌های

کودکان ۷ تا ۱۲ سال، به تعدادی شاخص دسته یافته‌اند. بر اساس نتایج مطالعات ایشان، امنیت و آسایش در رتبه اول و دسترسی مناسب به فضاهای سبز و طبیعی، محیط‌های تفریحی، فضای باز همگانی، حمل‌ونقل عمومی مناسب، دسترسی به خدمات و تسهیلات اساسی، وجود محیطی عاری از آلودگی، وجود عنصر بصری جذاب و امکان مشارکت کودکان در رتبه‌های بعدی شاخص‌های یک فضای شهری دوستدار کودک است (قلندریان و یونسی، ۱۳۹۹). در پژوهش حاضر نیز با تحلیل کلاژهای نقاشی - متن که به‌صورت گروهی توسط کودکان در یک فرایند بحث و گفت‌وگو تهیه شده است و همچنین با تحلیل مصاحبه‌های تسهیلگران با کودکان مشارکت‌کننده، شاخص‌هایی همچون آرامش شهر و شهروندان، شهری در پیوند با طبیعت، شهری سرزنده با محیط‌های تفریح و سرگرمی، سیما و منظر متنوع و ... به‌عنوان شاخص‌های یک شهر مطلوب به‌دست آمده است که از این میان وجود فضاهای تفریح و سرگرمی در رأس توجه کودکان می‌باشد.

چشم‌انداز شهر تهران با مشارکت کودکان									
بعد کالبدی		بعد اجتماعی		بعد زیست محیطی		بعد مدیریتی		بعد اقتصادی	
سرزندگی شهر	• شهر پر نور (۱۴۰۰) • شهر تخیلی (۱۶۰۴) • تفریح و سرگرمی (۳۶۰۴)	• سرمایه اجتماعی	• همبستگی اجتماعی (۴۸۸۰) • تعاملات اجتماعی (۳۰۰۵)	• شهر در پیوند با طبیعت	• استفاده از انرژی خای تجدیدپذیر (۱۰۰۱۴) • وضعیت مناسب هوا- خاک و منابع آبی (۵۲۰۹)	• بحال‌های بزرگ • روزآمدی (۱۳۰۴)	• کارآمدی اقتصاد شهر	• آسایش تخیلی (۱۹۰۴) • شهر امن (۸۳۳) • کاهش فقر (۱۲۰۳۲)	
تنوع کالبدی در شهر	• تنوع فرم ساختمان‌ها (۵۰۵۸) • تنوع قدمت ساختمان‌ها (۶۰۰۵) • تنوع تعداد ساختمان‌ها (۶۰۰۵)	• جنس تعلق به شهر	• شهر با هویت (۱۰۳۲) • شهر شاد و دوست‌داشتنی (۷۲۰۵) • آسایش شهر (۳۰۳۶)	• حفاظت از منابع طبیعی • خورشید	• سرسبز بودن شهر (۱۲۰۳۲) • حمل و نقل پاک (۷۲۰۵) • پارک‌های (۶۰۵۲) • پاکیزگی شهر (۱۰۰۸۷)	• شهر خوشنود	• کیفیت تکنولوژی (۷۲۰۳) • دسترسی به اینترنت مناسب (۵۲۰۳)		
سبب و منظر شهری متنوع	• تنوع ارتفاع ساختمان‌ها (۶۰۰۵) • تنوع مصالح ساختمانی (۲۰۳۲)	• پذیرا بودن شهر	• شهر همدل (۷۲۰۳) • خیابان‌نویسی شهر و شهروندان (۷۲۰۳)						
پایداری کالبدی	• تعداد بزرگ ساختمان‌ها (۶۰۰۵) • ایمنی خانه‌ها (۱۰۰۴) • بلند مرتبه بودن ساختمان‌ها (۱۱۰۶۳)								

شکل ۶. مؤلفه‌های چشم‌انداز آینده شهر تهران بر اساس مشارکت کودکان

نتیجه‌گیری

برای ساختن چشم‌اندازی فراگیر و قابل‌اتکا برای آینده شهرها، علاوه بر بزرگ‌سالان، کودکان نیز به‌عنوان شهروندان امروز و فردای شهرها، عامل مهم در راستای ترسیم روزهای آینده به شمار می‌روند. اگر در فرایند برنامه‌ریزی شهرها، کودکان هم مدنظر قرار گیرند، شهرها می‌توانند از نظر اجتماعی و محیط‌زیستی عرصه‌هایی پایدارتر و زیست‌پذیرتر باشند. امروزه جوامع بین‌المللی با گسترش توجه به حقوق کودکان، تلاش می‌کنند جایگاه‌های قانونی برای رعایت حقوق این شهروندان کوچک و در واقع وارثان شهرها را فراهم سازند. به این سبب زمینه برای تجلی حضور آنان در قوانین، مقررات و حقوق شهری موردتوجه قرار گرفته است. تلاش برای چگونگی به اشتراک گذاشتن و هم‌افزایی دانش شهروندان و کودکان می‌تواند منجر به معناداری مشارکت و تأثیرگذاری روزافزون کودکان در سهیم ساختن آنان در فرایند شهرسازی و تهیه طرح‌های توسعه شهری شود.

کارگاه چشم‌انداز سازی مشارکتی تهران آینده از نگاه کودکان، در جست‌وجوی تصویر کودکان از آینده شهر تهران بوده است؛ تصویری که قرار است در کنار تصاویر متعدد دیگری از تهران، چشم‌انداز توسعه آتی پایتخت را بسازد. اما ترسیم چشم‌انداز آینده تنها از رهگذر یک انتزاع ذهنی میسر نیست. شهروندان کوچک تهرانی در یک فرایند گروهی و مشارکتی

از طریق گفتگو، هم‌اندیشی، طوفان فکری، بازی و نقاشی به برون‌دادهایی از جنس متن - نقاشی - کلاژ رسیده‌اند؛ به عبارتی دیگر به تصاویری از آینده تهران که در ذهنشان نقش بسته است. در پایان ۱۹ شیت نقاشی - متن به همراه یادداشت‌هایی که توسط تسهیلگران از ایده‌های کودکان برداشته شد، بی‌تردید سرمایه‌ای بی‌نظیر برای ساختن فردای تهران خواهد بود.

نتایج حاصل از تحلیل برون‌دادهای این پروژه که با استفاده از نرم‌افزار Atlas.ti انجام شده، نشان می‌دهد کودکان در ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی، مدیریتی و اقتصادی به شهر خود می‌اندیشند. البته مضامین مدیریتی و اقتصادی با توجه به میزان دانش و دغدغه آن‌ها کمتر مورد اشاره قرار گرفته است.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد و منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند، تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- براتی، ابراهیم؛ صابری، حمید؛ خادم‌الحسینی، احمد و اذانی، مهری. (۱۴۰۱). شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر در دستیابی به شهر اکولوژیک مطالعه موردی: شهر دُرچه. فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، ۱۱(۴)، ۱۵۱-۱۶۸.
<https://doi.org/10.22108/sppl.2022.132240.1636>
- برزگر، صادق؛ دیوسالار، اسداله؛ فنی، زهره و صفرعلی زاده، اسماعیل. (۱۳۹۷). تحلیل شاخص‌های پایداری کالبدی در شهرهای کوچک مطالعه موردی: شهرهای کوچک استان مازندران. فصلنامه فضای جغرافیایی، ۱۸(۶۱)، ۱۶۱-۱۸۰.
- پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر و صادقی، علیرضا. (۱۳۸۸). خوانش تأثیر ساماندهی محورهای بصری بر ارتقاء کیفیت محیط فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: خیابان آزادی تهران. دو فصلنامه مدیریت شهری، ۷(۲۴)، ۶۵-۸۰.
- تابعی، نادر؛ بابایی اقدم، فریدون و حکیمی، هادی. (۱۴۰۱). شهر همه‌شمول؛ رویکردی نوین در برنامه‌ریزی شهری مطالعه موردی: شهر تبریز. نشریه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۱۰(۲)، ۱۱۵ - ۱۳۲.
<https://doi:10.22059/JURBANGEO.2022.335533.1627>
- روستایی، شهرپور؛ پورمحمدی، محمدرضا و قنبری، حکیمه. (۱۳۹۶). تئوری شهر هوشمند و ارزیابی مؤلفه‌های آن در مدیریت شهری، مورد شناسی: شهرداری تبریز. فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری، ۸(۲۶)، ۱۹۷ - ۲۱۶.
<https://doi:10.22111/gaij.2018.3634>
- زین‌العابدین زاده، سمیه؛ عزت پناه، بختیار و حسین زاده دلیر، کریم. (۱۴۰۲). تبیین مؤلفه‌های مؤثر بر حس تعلق مکانی با رویکرد شهر شاد مطالعه موردی: کلان‌شهر ارومیه. مجله شهر پایدار، ۲(۶)، ۳۷-۲۱.
<https://doi:10.22034/jsc.2023.375310.1672>

- سردارنیا، حبیب اله و محسنی، حسین. (۱۳۹۹). مبانی و کاربست «دیگری» برای نظم سیاسی - اجتماعی از منظر «ریچارد رورتی». *نشریه پژوهش سیاست نظری*، ۲۷(۱۴)، ۲۲۳ - ۲۵۴.
- شیدایی، آیلین و اسماعیلی، محسن. (۱۴۰۲). فهم مؤلفه‌های فضایی - کالبدی مکان در تولید سرمایه اجتماعی در جوامع محلی رهیافت نظریه داده بنیاد مورد مطالعه: محله رودکی، منطقه ۱۰ شهرداری تهران. *فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای*، ۴(۱)، ۷۷-۹۲.
- صارمی، حمیدرضا و شیدایی، آیلین. (۱۳۹۹). خوانش سرمایه اجتماعی در حکمت صدرایی. *فصلنامه علمی نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان*، دوره ۱۰(۱)، ۱۵۹-۱۸۳. <https://doi.org/10.22059/jstmt.2020.77811>
- عزیزی، محمد مهدی. (۱۳۸۴). تحلیلی بر جایگاه و دگرگونی شاخص‌های مسکن شهری در ایران. *نشریه هنرهای زیبا*، ۹(۲۳)، ۲۵-۳۴.
- علیمردانی، مسعود؛ شرقی، علی و مهدنشین، نیزه. (۱۳۹۵). بررسی نقش امنیت در سرزندگی و حیات شبانه فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: خیابان امام مرند حدفاصل خیابان شهید رنجبری و خیابان هفت‌تیر. *نشریه تخصصی هنرهای کاربردی*، ۵(۸)، ۱۵-۲۶. <https://doi.org/10.22075/aaj.2017.2601>
- عناستانی، علی اکبر؛ کلانتری، محسن و نیکنمایی، نسیم. (۱۴۰۲). تحلیل فضایی شاخص‌های شهر هوشمند مبتنی بر اینترنت اشیاء در کلان‌شهر مشهد. *فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۳(۴)، ۷۱-۹۶. <https://doi.org/10.22108/sppl.2023.138037.1732>
- قاسمی، حمید. (۱۴۰۰). مرجع پژوهش. چاپ نوزدهم. تهران: انتشارات اندیشه آرا.
- کریمی، عزت اله؛ کشاورز، مرضیه. (۱۳۹۴). ابعاد انسانی حفاظت از منابع طبیعی. *نشریه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۱۱(۲)، ۱۰۱-۱۲۰.
- کریمی مشاور، منصوری و ادیبی، سید امیر. (۱۳۸۹). رابطه چگونگی قرارگیری ساختمان‌های بلندمرتبه و منظر شهری. *نشریه علمی باغ نظر*، ۷(۱۳)، ۸۹-۹۹.
- الکساندر، کریستوفر. (۱۳۹۴). *سرشت نظم*. مترجم: رضا سیروس صبری و علی اکبری. تهران: پرهام نقش.
- کوپایی، گلرخ؛ نقی زاده، محمد و حبیب، فرح. (۱۳۹۵). تأثیر عوامل کالبدی فضاهای بازی بر خلاقیت کودکان ۶ تا ۲۱ سال در پارک‌های شهری. *نشریه مطالعات شهری*، ۶(۲۱)، ۳۹ - ۵۰.
- گلکار، کوروش. (۱۳۸۷). محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد تزیینی تا رویکرد پایدار. *فصلنامه علوم محیطی*، ۵(۴)، ۹۵ - ۱۱۴.
- لنزدان، گریسون؛ تیوانت، لوئیس؛ دووین، ماریا؛ میکولا، ریتا و فریسیا، فابیو. (۱۳۹۸). *انتکار شهرهای دوستدار کودک، مشارکت کودکان و نوجوانان گزینه‌هایی برای اقدام*. تهران: یونیسف.
- محسنی تبریزی؛ آقامحسینی. (۱۳۸۹). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه شهری؛ مورد پژوهش: شهر محلات. *نشریه مدیریت شهری و روستایی*، شماره ۲۶(۱۱)، ۱۴۷-۱۶۲.
- مصلی نژاد، علی؛ موحد، خسرو و کشمیری، هادی. (۱۳۹۵). ارزیابی تأثیر عناصر کالبدی معماری بر ارتقای سرزندگی شهروندان در معابر شهری، مورد مطالعاتی: خیابان عفیف‌آباد در شهر شیراز. *فصلنامه معماری و شهرسازی آرمان‌شهر*، شماره ۱۱، ۱۷۷ - ۱۸۸.
- مولایی هشجین، مهسا؛ کریمی آذری، امیررضا؛ کریمی، باقر و مهدی نژاد، جمال‌الدین. (۱۴۰۰). تحلیل و ارزیابی شاخص‌های کالبدی مؤثر بر سرزندگی مطالعه موردی: مجتمع‌های مسکونی شهر رشت. *نشریه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۶(۱)، ۱۲۵-۱۳۸.
- نوریان، فرشاد و محمد مهدی، عبدالحی ثابت. (۱۳۸۷). تبیین معیارها و شاخص‌های پایداری در محله مسکونی. *نشریه شهرنگار*، ۹(۵۰)، ۴۹ - ۶۳.
- هدایت نژاد کاشی، سیدمصطفی؛ هادیانی، زهره؛ حاجی نژاد، علی و عسگری، علی. (۱۳۹۸). سرزندگی شهری مفهومی میان‌رشته‌ای واکاوی اصول، ابعاد و شاخص‌ها. *نشریه مطالعات ساختار و کارکرد شهری*، ۶(۲۰)، ۷۵-۱۰۷. <https://10.22080/shahr.2019.15754.1723>

References

- Abedini, A., Hosseinzadeh, R., & Balli, M. (2024). Enhancing child-friendly urban spaces based on the right to the city model, The Case of Sardaran neighborhood of Urmia. *Journal of Sustainable City*, 7(3), 39-58. <http://doi.org/10.22034/jsc.2024.455779.1777> [In Persian].
- Alexander, C. (2015). *The Nature of Order*. Translated by Reza Sirous Sabri and Ali Akbari. Tehran: Parham Naghsh.
- Alimardani, M., Sharghi, A., & Mahdeshin, N. (2016). Examining the role of security in the liveliness and nightlife of urban public spaces: The Case of Imam Street, Marand. *Journal of Applied Arts*, 5(8), 15-26. <https://doi.org/10.22075/aaj.2017.2601> [In Persian].
- Anabestani, A. A., Kalantari, M., & Niknami, N. (2023). Spatial analysis of smart city indicators based on the Internet of Things in Mashhad metropolis. *Journal of Spatial Planning*, 13(4), 71-96. <https://doi.org/10.22108/sppl.2023.138037.1732> [In Persian].
- Arnott, R. (2012). New urban economics and residential location. *Journal of International Encyclopedia of Housing and Home*. <http://doi.org/10.1016/B978-0-08-047163-1.00668-8>
- Ataol, Ö., Krishnamurthy, S., & Van Wesemael, P. (2019). Children's participation in urban planning and design: A systematic review. *Journal of Children, Youth and Environments*, 29(2), 27-47. <https://doi.org/10.7721/chilyoutenvi.29.2.0027>
- Azizi, M. M. (2005). Analysis of the position and transformation of urban housing indicators in Iran. *Journal of Fine Arts*, 9(23), 25-34. [In Persian].
- Barati, E., Saberi, H., Khademi Hosseini, A., & Azani, M. (2022). Identifying and analyzing factors influencing the achievement of an ecological city (Case study: Dorcheh city). *Journal of Spatial Planning*, 11(4), 151-168. <https://doi.org/10.22108/sppl.2022.132240.1636> [In Persian].
- Barzegar, S., Divsalar, A., Fanni, Z., & Safaralizadeh, E. (2018). Analysis of physical sustainability indicators in small cities: The case of small cities in Mazandaran Province. *Journal of Geographical Space*, 18(61), 161-180. [In Persian].
- Beckett, K. L., & Shaffer, D. W. (2005). Augmented by reality: The pedagogical praxis of urban planning as a pathway to ecological thinking. *Journal of Educational Computing Research*, 33(1), 31-52. <https://doi.org/10.2190/D5YQ-MMW6-V0FR-RNJQ>
- Better Cities for Pets. (2019). *A playbook for pet-friendly cities*.
- Bonaiuto, M., Fornara, F., & Bonnes, M. (2003). Indexes of perceived residential environment quality and neighborhood attachment in urban environments: a confirmation study on the city of Rome. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 65(1-2), 41-52. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00236-0](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00236-0).
- Carroll, P., Witten, K., Asiasiga, L., & Lin, E. Y. (2019). Children's engagement as urban researchers and consultants in Aotearoa/New Zealand: Can it increase children's effective participation in urban planning?. *Journal of Children & Society*, 33(5), 414-428. <https://doi.org/10.1111/chso.12315>
- Christensen, J. H., Mygind, L., & Bentsen, P. (2015). Conceptions of place: Approaching space, children and physical activity. *Children's Geographies*, 13(5), 589-603. <https://doi.org/10.1080/14733285.2014.927052>
- Cunningham, D. I. (2005). The concept of metropolis. *Radical Philosophy*, 133, 13-25.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 31(4), 331-338. <https://doi.org/10.1080/01944366508978187>
- De Koe, D. (2013). *Urban vitality through a mix of land-uses and functions: An addition to City maker*. MSc Thesis, Land Use Planning - Wageningen University. <https://edepot.wur.nl/273611>
- Ergler, C. R., Freeman, C., & Guiney, T. (2021). Walking with preschool-aged children to explore their local wellbeing affordances. *Journal of Geographical Research*, 59(1), 118-135. <https://doi.org/10.1111/1745-5871.12402>
- Fasihi, H., Parizadi, T., & Azadibakhshesh, S. (2024). The right to the city approach in child-friendly neighborhoods, The Case of Khajeh Nezamolmolk neighborhood of Tehran. *Journal of Sustainable City*, 7(2), 95-112. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jsc.2024.429186.1750>
- Freeman, C., Ergler, C., & Guiney, T. (2017). Planning with preschoolers: City mapping as a planning tool. *Planning Practice & Research*, 32(3), 297-318. <https://doi.org/10.1080/02697459.2017.1374790>

- Friedmann, J. (1994). The utility of non-Euclidean planning. *Journal of the American Planning Association*, 60(3), 377-379. <https://doi.org/10.1080/01944369408975595>
- Friedmann, J. (1995). Planning in the Public Domain: Discourse and Praxis. *Journal of Planning Education and Research*, 8. <https://doi.org/10.1177/0739456X8900800214>
- Ghalandarian, I., & Younesi, Z. (2021). Visual reflections of child-friendly urban space in 7-12 years old children's painting. *Journal of Hoviatshahr*, 15(47), 15-28. <https://doi.org/10.30495/hoviatshahr.2021.15713> [In Persian].
- Ghasemi, M. (2021). *A Comprehensive Guide to Research*. Tehran: Andisheh Ara Publishing.
- Golkari, K. (2008). Visual environment of the city; The evolution from decorative to sustainable approach. *Journal of Environmental Sciences*, 5(4), 95-114. [In Persian].
- Hedayat Nejad Kashi, S. M., Hadiani, Z., Hajinejad, A., & Asgari, A. (2019). Urban vitality: An interdisciplinary concept (Exploring principles, dimensions, and indicators). *Journal of Urban Structure and Function Studies*, 6(20), 75-103. <https://10.22080/shahr.2019.15754.1723> [In Persian].
- Heris, P., Abdollahzadeh Taraf, A., (2021). Formulating optimal strategies for creating safe environments for children with a focus on desirable children's space indicators, The Case of: Oudlajan neighborhood. *Journal of Geography and Planning*, 25(75), 77-89. <https://doi.org/10.22034/gp.2020.39369.2604> [In Persian].
- Hes, D., & Bush, J. (Eds.). (2018). *Enabling Eco-Cities: Defining, Planning and Creating a Thriving Future*. Springer.
- & gggg , ... (2)13). A yyyynnn dddddddd aapppppppppnnuull rr imyyyoooodl mmmppss landscape planning and design: taking the renewal design of Huangtu Town center primary school campus landscape as case of study. *Advanced Materials Research*, 671, 2813-2818.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House, New York.
- Jalaladdini, S., Oktay, D. (2011). Urban Public Spaces and Vitality: A Socio-Spatial Analysis in the Streets of Cypriot Towns. *The journal of Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 35, 664 – 674. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.135>
- Jin, X., Long, Y., Sun, W., Lu, Y., Yang, W., Tang, J. (2017). Evaluating cities' vitality and identifying ghost cities in China with emerging geographical data. *The Journal of Cities*. 63, 98–109. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.01.002>
- Kallio, K. P., Wood, B. E., & Häkli, J. (2020). Lived citizenship: Conceptualizing an emerging field. *The journal of Citizenship studies*, 24(6), 713-729. <https://doi.org/10.1080/13621025.2020.1739227>
- Karami, E., & Keshavarz, M. (2015). Human dimensions of natural resources conservation. *Journal of Agricultural Extension and Education Sciences*, 11(2), 101-120. [In Persian].
- Karimi, M., & Adibi, S. A. (2010). The relationship between the placement of high-rise buildings and urban landscape. *Journal of Bagh-e Nazar*, 7(13), 89-99. [In Persian].
- Kazemian, G., Rasouli, A., & Khazaei, M. (2017). New and renewable energies position in creating viable cities, case study Tehran city. *Journal of Research and Urban Planning*, 8(29), 99-118. <https://doi.org/10.1001.1.22285229.1396.8.29.6.0> [In Persian].
- Kleine, D., Pearson, G., & Poveda, S. (2016). *Participatory methods: Engaging children's voices and experiences in research*. London: Global Kids Online. <http://globalkidsonline.net/>
- Kooshali, D., Azeri, A., Parvizi, R., Hosseini, S. (2015). Effect of Environmental Physical Elements in Creating Residential Complex's Vitality for the Enhancement of Social Interactions. *The journal of Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 201, 255-264. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.174>
- Koupai, G., Naghizadeh, M., & Habib, F. (2016). The impact of physical factors of play spaces on the creativity of children aged 6 to 21 in urban parks. *Urban Studies Journal*, 6(21), 37-48. [In Persian].
- Lai, C. S., Jia, Y., Dong, Z., Wang, D., Tao, Y., Lai, Q. H., Wong, R. T. K., Zobia, A. F., Wu, R., & Lai, L. L. (2020). A Review of Technical Standards for Smart Cities. *Journal of Clean Technologies*, 2(3), 290-310. <https://doi.org/10.3390/cleantechnol2030019>
- Lansdown, G., Twente, L., Duvin, M., Mikola, R., & Frisia, F. (2019). *Child-friendly cities initiative, children's and adolescents' participation: Options for action*. Tehran: UNICEF.

- Lemaire, X., & Kerr, D. (2017). *Inclusive urban planning promoting equality and inclusivity in urban planning practices*. Samset: London, UK.
- Litman, T. (2014). *Community cohesion as a transport planning objective*. Victoria Transport Policy Institute.
- Malone, K. (2013). The future lies in our hands: Children as researchers and environmental change agents in designing a child-friendly neighborhood. *Journal of Local Environment*, 18(3), 372-395. <https://doi.org/10.1080/13549839.2012.719020>
- Mansfield, R. G., Batagol, B., & Raven, R. (2021). Critical agents of change? Opportunities and mnntts oo'''''''''' ' iiiii iii nnnnnnnrr nnn ll nnn.... *Journal of Planning Literature*, 36(2), 170-186. <https://doi.org/10.1177/0885412220988645>
- Marten, G. G. (2008). *Human ecology: Basic concepts for sustainable development*. edition1. Publisher: Routledge, London, UK. <https://doi.org/10.4324/9781849776028>
- Mohseni Tabrizi, & Aghamohseni. (2010). Examining the role of social capital in urban development: The Case of Mahallat city. *Journal of Urban and Rural Management*, 26(11), 147-162. [In Persian].
- Molaei Heshjin, M., Karimi Azari, A., Karimi, B., & Mahdinejad, J. (2021). Analysis and evaluation of physical indicators affecting liveliness: The Case of Residential complexes in Rasht city. *Journal of Human Settlements Planning Studies*, 16(1), 125-138. [In Persian].
- Montgomery, Ch. (2013). *Happy city: Transforming our lives through urban design*. Farrar, Straus and Giroux; Reprint edition, Canada. <https://doi.org/10.1177/1946756713514561>
- Mosali Nejad, A., Movahed, K., & Kashmiri, H. (2016). Evaluating the impact of architectural physical elements on enhancing the liveliness of citizens in urban spaces: The case of Afif Abad Street in Shiraz. *Journal Armanshahr Architecture and Urban Planning*, 11(25), 177-188. [In Persian].
- Mukomo. (1996). Sustainable urban development in sub-Saharan Africa. *Journal of Cities*, 13(40), 265-271. [https://doi.org/10.1016/0264-2751\(96\)00015-7](https://doi.org/10.1016/0264-2751(96)00015-7)
- Nordström, M., & Wales, M. (2019). Enhanci.. rr aan oooooomotvve yyyyyyytrr uuhh dddd' s participation in planning. *Urban Transformative Capacity*, 48(5), 507-514. <https://doi:10.1007/s13280-019-01146-5>
- Nourian, F., & Abdollahi Thabet, M. M. (2008). Explaining the criteria and indicators of sustainability in residential neighborhoods. *Journal of Shahr Negar*, 50, 49-63.
- Platt, R. H. (Ed.). (2006). *The Humane Metropolis: People and Nature in the 21st-Century City*. University of Massachusetts Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt5vk28x>
- Pourjafar, M., Taghvaei, A. A., & Sadeghi, A. (2010). The effect of improving visual art on improving the quality of the urban public spaces environments: The Case of Azadi Street. *Journal of Urban Management*, 7(24), 65-80. [In Persian].
- Rismanchian, O., & Rismanchian, A. (2007). Children participation in planning processes: The case of Child Friendly City project in post-earthquake Bam, Iran. *Urban Design International*, 12, 143-154. <https://doi.org/10.1057/palgrave.udi.9000196>
- Roustaei, S., Pour Mohammadi, M., & Ghanbari, H. (2017). Theory of smart city and evaluation of its components in urban management: The case of Tabriz Municipality. *Journal of Geography and Urban Planning*, 8 (26), 197-216. <https://doi:10.22111/gaij.2018.3634> [In Persian].
- Roy, A. (2009). The 21st-Century Metropolis: New Geographies of Theory. *Journal of Regional Studies*, 43(6), 819-830. <https://doi.org/10.1080/00343400701809665>
- Samanta, D. (2015). *Urban Poverty in Developing Asia, Dichotomy Between the Income and Non-income Dimensions: Are We not Grossly Underestimating Its Incidence?* In: Heshmati, A., Maasoumi, E., Wan, G. (eds) *Poverty Reduction Policies and Practices in Developing Asia. Economic Studies in Inequality, Social Exclusion and Well-Being*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-287-420-7_5
- Sancar, F. H., & Severcan, Y. C. (2010). Children's places: Rural-urban comparisons using participatory photography in the Bodrum Peninsula, Turkey. *Journal of Urban Design*, 15(3), 293-324. <https://doi.org/10.1080/13574809.2010.487808>

- Sardarniya, H., & Mohseni, H. (2020). Foundations and application of 'the other' for socio-political order from the perspective of Richard Rorty. *Journal of Research in Theoretical Politics*, 27(14), 223-254. [In Persian].
- Saremi, H., & Sheydayi, A. (2020). Reading social capital in the wisdom of Sadra. *Journal of Social Theories of Muslim Thinkers*, 10(1), 159-183. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jstmt.2020.77811>
- Severcan, Y. C. (2015). Planning for the unexpected: Barriers to young people's participation in planning in disadvantaged communities. *Journal of International Planning Studies*, 20(3), 251-269. <https://doi.org/10.1080/13563475.2014.985195>
- Sheydayi, A., & Esmaeili, M. (2023). Understanding the spatial-physical components of place in producing social capital in local communities: Grounded theory approach: The Case of Roudaki neighborhood. *Sustainable Urban and Regional Development Studies Quarterly*, 4(11), 77-92. [In Persian].
- Sinclair, R., & Franklin, A. (2000). *A Quality Protects Research Briefing: Young people's participation*. Department of Health, Research in Practice and Making Research Count: London.
- Smhgh, ,, & ssss ,,,, .. (2014). nnn rrr nng dddddd's oossss oo hhheeee eellvvv communities. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 7(2), 187-211. <https://doi.org/10.1080/17549175.2013.820211>
- Sridhar, K. S. (2015). Is Urban Poverty More Challenging than Rural Poverty? A Review. *Environment and Urbanization ASIA*, 6(2), 95-108. <https://doi.org/10.1177/0975425315589159>
- Straub, D. (1974). *Citizen participation and the multi-organizational aspects of political/administrative systems*. University of Pittsburgh ProQuest Dissertations & Theses.
- Tabaei, N., Babaei Aghdam, F., & Hakimi, H. (2022). Inclusive City; A New Approach in Urban Planning: The Case of Tabriz City. *Journal of Urban Planning Geography Research*, 10(2), 115-132. <https://doi.org/10.22059/JURBANGEO.2022.335533.1627> [In Persian].
- UN General Assembly, (1989). *Convention on the rights of the child*. United Nations. Treaty Series, vol. 1577. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html>
- UN-Habitat. (2016). *World Cities Report 2016: Urbanization and Development: Emerging Futures*. <http://wcr.unhabitat.org>
- Veenhoven, R. (1988). The utility of happiness. *Journal of Social Indicators Research*, 20, 333-354. <https://doi.org/10.1007/BF00302332>
- Wilhelmsen, T., Øvreås, S., Roll-Hansen, H., Bjerknes, A.-L., & Thorrud, S. (2023). Developing child-dddddy ::::: :: gg dddddd'a aapppppppppin rrr nnn ll nngggg *Journal of Childhood, Education & Society*, 4(3), 274-290. <https://doi.org/10.37291/2717638X.202343290>
- Wilks, J., & Rudner, J. (2013). A voice for children and young people in the city. *Australian Journal of Environmental Education*, 29(1), 1-17. <https://doi.org/10.1017/aee.2013.12>
- oooooo.. ,, n nn nnnnn r2010.. ffff f ff hm nnnnniss b b uuuue hley nddd ddd ddddb o oiee ''' : nn pppaaaayyyyytt o tee vvvrmnmental views, concerns and knowledge of socially disadvantaged young people. *Journal of Youth Studies*, 13(2), 151-168. <https://doi.org/10.1080/13676260903233704>
- Zeinolabedinzadeh, S., Ezzatpanah, B., & Hosseinzadeh Dalir, K. (2023). Explaining the components affecting the sense of place attachment with a happy city approach: The Case of Urmia metropolis. *Journal of Sustainable City*, 6(2), 21-37. <https://doi.org/10.22034/jsc.2023.375310.1672> [In Persian].